

Страданието в поезията на Пейо К. Яворов: фундаментален начин да се пребивава в света

Никола Бенин

*В поезията на Яворов страданието е
самото първо лице на света – състояние,
в което граматическото и
онтологическото са напълно равностойни.*

(Стефанов 2003: 151)

Abstract: *The suffering in the poetry by Yavorov: a fundamental way to stay in the world. The present study has clarified the problem of suffering as a fundamental way to stay in the world in the poetry by Peyo Yavorov. After reviewing the existing critical articles on the paroxysmal state of mind, it has been drawn the conclusion that in them the mental state in question has only been stated as a motif without discussing it as a different emotional frame of mind of the modern man, as well as without demonstrating its specific features. The study emphasizes that there are different worlds in Yavorov's poetry. From a typological perspective they are outlined as the inner world (the soul's world) and the everyday, universal and metaphysical world. Through the interpretation of poetic works it has been proved that suffering is an essential part of the conduct, an objective of existence, in other words, a fundamental way to stay in the world. It has been explained and proved that the individual's possibility to have own status in the universe and to have his / her spirit wandering in all directions could be achieved only through suffering.*

Key words: *suffering, world, poetry by Yavorov.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Съществуващите опити да се изясни страданието в поезията на Яворов са се вместили предимно в полето на изясняването на драматичните чувства и причините за неговото пораждане. Този тип изследвания залагат твърде много на кризисните състояния в човешката душа, на неспирните съмнения и търсения на лирическия субект. В критиката съществуват и статии, в които се говори за страданието, но то е само констатирано като мотив, без да са анализирани и открити неговите специфични проявления, без да е схванато като едно по-различно емоционално състояние на модерния човек. В тях то не е открито като резултат от безпокойствията и непрестанното търсене на изход в лабиринтите на битието. Този подход към проблема за страданието още през 20-те години на миналия век предизвиква Атанас Далчев да критикува в статията „Нашата критика“ (1927) изследвачите на творчеството на Яворов: „Заговорихме по-горе за Яворов, нека илюстрираме това пак с примери от критики за Яворов. Г-н Младен Иванов (Георги Цанев) пише за Яворов („Яворов днес“, Нов път, год. II, кн. 1): „и в първия и във втория период (след 1904 год.) на творчеството му основен мотив в неговата поезия е страданието“. Като че ли има поет, у когото „основен мотив“ да не е страданието; и поне един от тях да беше изтъкнал в що се състои собствено това страдание, а то всички в един глас само го повтарят до втръсване. Г-н Ат. Величков (Златорог, год. III, стр. 612) също: „Центъра около който е разположено цялото негово творчество — страданието“. И това ще срещнеш още на 15–20 места у 15–20 критици и рецензенти. Отгде иде това страдание, никой не обяснява. По-далеко от повърхностната констатация на страданието и раздвоението на Яворов не отиват. И не могат да отидат, защото им липсва потребната критическа проникателност и литературна подготовка“ (Далчев 1927).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Приведох този дълъг цитат, защото в него се съдържа важна концептуална постановка за обяснението на страданието в Яворовата поезия. Атанас Далчев

поставя фундаменталния въпрос – „Отгде иде това страдание...“, на който литературните критици от тогава до днес дадат различни отговори. Така например Антония Великова-Гайдарджиева посочва, че „то идва от подсъзнателните сфери на съзнанието, от скорпионите на съмнението“ (Великова-Гайдарджиева 2000: 361). От друга гледна точка е изяснено страданието в монографията на Николай Димитров „Метафизичните пространства на езика. Аспекти на Яворовата поезика“. Изследвачът ситуира емоционалното състояние на болката, депресията, отчаянието в метафизичния свят. Според Николай Димитров: „Обикновено, когато стане въпрос за емоционалния регистър на поета, се изкушаваме да говорим първо за **страданието**, което е изпълнило вербалното и чувственото пространство на неговите стихове. То е обзело и подчинило духовното преживяване на лирическия субект. Наистина страданието в поезията на Яворов придобива субстанционален характер, но то е вторично по своето преживяване. Страданието заема екзистенциалната междина между началото и края, без да ги постига. В своята онтологическа лишеност то губи перспективата за истината и се превръща в един безкраен кръговрат от душевни устремии и падения, от надежди и отчаяния“ (Димитров 2001: 16). Ще завърша представянето на разнообразието от разбирания за болезнените преживявания на лирическия субект със схващането на Валери Стефанов за извеждането на страданието при Яворов от „сантименталното позициониране“ и превръщането му в „всеобхватен начин да се присъства в света и да се реагира спрямо него“ (Стефанов 2003: 151). Това негово интерпретиране на емоционалното състояние на човека е важно за мене, защото задава посоката на изследването ми. Аз нямам за цел (в една статия това е невъзможно) да направя панорамна картина на българската критика за страданието в Яворовата поезия. Посочените литературоведски схващания имат за цел да покажат съществуването на различни теоретически позиции, от които се изяснява „Отгде иде това страдание?“ и каква е неговата същност.

Преди да се опитам да изясня страданието на душата като фундаментален начин да се пребивава в света, смятам за необходимо да обсъдя образа на света, защото той е съществен конструкт в проблемно-естетическото съдържание. **В Яворовите стихове съществуват различни светове. В типологично отношение те се открояват като вътрешен свят (света на душата), делничен, всемирен и метафизичен свят.**

Вътрешният свят е един от най-много коментираните образи в поетиката на творбите, поради интереса на изследвачите към драмата в душата на лирическия субект. Анализите и интерпретациите отвеждат към копнежите и разочарованията, към конфликтите и противоречията, към проблема как се понася и отхвърля страданието, как му се придава ценност¹. В Яворовата поезия душата е „сирота и бездомна“ („Недейте я разбужда“), „пуста“ („Душата ми е пуста“), в нея се борят „ангел и демон“ („Две души“), отекват „стон“ и „зов“ („Стон“).

Светът отвън душата, реалният, делничният свят, както е добре известно, не е обект на опоеитизиране от модерните поети. Той се възприема от тях като контрапункт на душевния свят и още по-точно (според традицията, идваща от романтиците) като място за напускане, за бягство. Този свят в лиричните творби на Яворов може да бъде представен в обобщен вид чрез емблематичните определения на поета: „битпазарските парфюми на уличната прелест“ и „евтини напитки, кръсъци и глуми“ („На пладне“). Суета и пустословие, празнота, глупост и шумотевица са изпълнили улиците и пазарите. Азът не иска да приеме социалния и психологическия статус, отказва да живее в съществуващия обществен модел, сред тълпата и фалша, ето защо се дистанцира от този свят и търси други светове, в които да разреши „вековечните проблеми“ и да изстрада вътрешните си противоречия. Посоките на търсене са две – навътре към душата и навън към универсалното и метафизичното пространство.

Тъй като, както видяхме по-горе, светът на душата с нейните терзания и безпокойства е изследван до голяма степен в критическата литература, моят прочит е насочен към сравнително малко анализирани семантично поле на страданието в големи земен и всемирнен свят. Трябва да се отбележи, че метафизичното пространство е изяснено в обширна мяра от Николай Димитров в посочената книга „Метафизичните пространства на езика. Аспекти на Яворовата поетика“.

Големият, безкраен свят не е фон или декор, той е световна сцена, на която се представят съмненията и терзанията при решението на глобалните проблеми. Още нещо, всемирният свят (природен и космически) освен че внушава определени асоциации и предизвиква конкретно настроение, каквато е поетическата практика при символистите, е и смислово натоварен. Една от семантичните му функции е да изрази необятността на страданието на лирическият аз. В този смисъл модерната Яворова поезия продължава част от идейния проект на романтиците, при който чувствата са необикновено интензивни и имат универсални измерения. Друга смислова функция на големия земен свят е ориентирана в посока на представянето на безкрайността на пустотата и празнотата. Мъртвило и отчуждение витаят в този свят. В него лирическият субект е сам със своето страдание и „велика тайна“, изолиран от пошлостта и пустословието на малкия, тесен и затворен ежедневно-битов свят. Безграничният земен и всемирнен свят е съзнателно търсен от поета, защото само в него могат да бъдат изразени специфичните душевни травми на модерния човек. С други думи казано, те открояват емоционалния фон, на който се осъществява полетът на самотно устремения дух и се наблюдава „плача на душата“.

Пустинята, океанът, гробът са част от речника на пустотата, самотата, остранеността и те са поставени на ключови места в текста на някои от творбите. Така например в стихотворението „Среднощен вихър“ пустинята е необятна и е „самата пустота“, а в творбата „Покаяние“ тя е ситуирана в небесната сфера и метафорично изразена като „пустинята небесна“. Безкрайната самота („не очаква душата никого“) и празнота в „Среднощен вихър“ освен чрез образа на пустинята са внушени и чрез образа на гроба.

*Затрупана е в гробовете с пръст грамади
живяла нявга мощ: затрупани от доле
покая си заслужилите — стари, млади —
без радост и печал, от вчера и отколе,
почиват изнемогнали под своя кръст.*

Образът на гроба заедно с другите образи са интересни, защото носят специфични значения, които са свързани с представата за безкрайност и вечност. **Тук опираме до много съществен момент от Яворовото поетическо мислене – откъсването на страданието от социалното, обикновено делничното и завързването му към търсеция неспокоен дух, което, според Валери Стефанов, „го препраща във вечността“** (Стефанов 2003: 151). Именно копнението да се види края – „аз знам началото, не виждам края“ („Покаяние“), стремежът да се проумее „Що иде тук – и кой отива там, – отвъд сребровъздушните стени на кръгозора?“ („В часа на синята мъгла“) са част от модерното поведение на търсеция страдащ субект. Той не се стреми чрез познатите терапевтични начини – компесаторното завръщане към начало и дом, както в поезията на Димчо Дебелянов, или чрез преобразуващи действия да се освободи от терзаещата болка и да избяга от пространството на душевната криза. Напротив, страданието е същностна страна на поведението, цел на съществуването, казано с други думи – **то е фундаментален начин да се пребивава в света.** Това е така, защото само чрез страданието се постига възможността да имаш индивидуален статус в универсума и

духът ти да блуждае във всички посоки. Само чрез него можеш да търсиш великите истини на битието и да пребиваваш в лабиринта на загадките.

Ето и налагащите се обобщения. Страданието е начин:

Да бъдеш различен.

Да разрешаваш „вековните проблеми”.

Да докоснеш до „великата тайна” на битието.

Да пребиваваш във вечността.

ПРИЛОЖЕНИЯ

1. Относно анализи и интерпретации на вътрешния свят (света на душата) вж: Неделчев, М. Краевековното вглеждане в Яворовото творчество. – В. 120 години Пейо Яворов. 1878 – 1998. Ред. Т. Жечев. София: MINA. 2000, с. 369 – 382.; Ичевска, Т. От страдание в незнание (то) до познание в страдание (то). – В. 120 години Пейо Яворов. 1878 – 1998. Ред. Т. Жечев. София: MINA. 2000, с. 465 – 471.; Сугарев, Е. Яворов като ключова фигура в историята на българския модернизъм. <http://bgmodernism.com/Nauchni-statii/edvin_6>

ЛИТЕРАТУРА

[1]. Великова-Гайдарджиева, А. Митологическата сила на страданието у Яворов в критическото слово на д-р К. Кръстев, Б. Пенев и Вл. Василев. – В. 120 години Пейо Яворов. 1878 – 1998. Ред. Т. Жечев. София: MINA. 2000.

[2]. Далчев, А. Нашата критика. 1927. <<http://chitanka.info/text/12168-nashata-kritika>>.

[3]. Димитров, Н. Метафизичните пространства на езика. Аспекти на Яворовата поетика. Велико Търново: ПАН-ВТ, 2001.

[4]. Стефанов, В. Българска литература XX век. Дванадесет сюжета. София: Анубис, 2003.

За контакти:

Никола Бенин, Катедра *Български език литература и изкуство*, Русенски Университет „Ангел Кънчев”, e-mail: nbenin@uni-ruse.bg